

“Çeviri Atölyesi / Çeviride Tuzaklar”¹

Nilgin Tanış Polat , İzmir

Türkiye’de çevirmen yetiştiren kurumların sayısının hızla artmasına karşın, çevirmen adaylarının uygulamaya ilişkin yetkinliklerini artırmayı hedefleyen, nitelikli eserlerin çok az olması düşündürücüdür. Bunda, çeviribilimin nispeten genç bir bilim alanı olmasının yanı sıra, yabancı dil edincine öncelik verilmesinin ve çevirmen adaylarının çeviri edinçlerini çeviri yaparak geliştirecekleri yanılgısı (bkz. Hagemann/ Höning 2011) önemli bir etkidir. Oysaki çevirmen adayının, metinleri çeviri odaklı çözümleyebilme yetisine sahip olması çok önemlidir. Yücel’in de belirttiği gibi, “Bu beceriyi ve bilinci geliştirmek için öğrencilerin, metinlerin nitelik ve işlevlerini bilmenin ötesinde bir metnin nasıl farklı biçimde çevrilebileceği becerisini kazanmaları gerekmektedir” (Yücel 2007: 150).

Bu bağlamda, Ülker İnce ve Dilek Dizdar’ın geçtiğimiz aylarda yayımladıkları *Çeviri Atölyesi / Çeviride Tuzaklar* (2017) isimli eser, çevirmen adaylarını çeviri sürecinde karşılaştıkları tuzaklar konusunda uyararak, onlara sorgulamayı öğreten ve açıklamalarla okurun becerisini ve bilincini geliştirmeye yönelik çok önemli bir eserdir. Çevirmen adaylarına yol gösterecek, onları tuzaklardan koruyacak, aynı zamanda çeviri dersi veren öğretim elemanlarının da şüphesiz yararlanacağını düşündüğüm bu yeni yayını tanıtmak istiyorum.

Ülker İnce ve Dilek Dizdar’ın ortak çalıştaylarının da ışığında, eğitimci olarak edindikleri bilgi ve deneyimlerini paylaştıkları eserin temel çerçevesini Hans J. Vermeer’in Skopos Kuramı oluşturmaktadır. İnce ve Dizdar, Vermeer’in kuramını neden tercih ettiklerini şu sözlerle dile getirmektedirler:

Çünkü öğrencilerimizin sağlıklı, gerçekçi, gerçek hayat koşullarında işe yarayan bir çeviri yaklaşımına sahip olmalarını istiyorduk ve bunun için onlara öncelikle çevirinin doğasını, çeviri yaparken neleri dikkate almaları gerektiğini öğretmemiz gerekiyordu. Çevirinin yalnızca dilsel bir aktarım olmadığı vurgulandı, ancak farklı kültürlerin, farklı metin türlerinin ve alıcı kitlelerin özelliklerinin dikkate alınmasıyla yapılabileceğinin açık seçik gerekçelendirilerek ortaya konduğu bu kuramda, söz konusu etmenlere bağlı olarak bütünlüklü ve esnek bir çeviri yaklaşımının genel çerçevesinin net şekilde çizildiğini görüyorduk. (s. 11)

Bir amaca uygun olarak, erek kitle için üretilen bir metinde nelere dikkat edilmesi gerektiğini gösteren bu yaklaşım eserin kendi biçimine de yansımaktadır. Yazarlar okuru bilimsel gönderme ve tartışmalardan uzak tutarak örnekler, örneklere dair açıklamalar ve olası cevaplar üzerinden Vermeer’in kuramına yaklaştırmaktadırlar.

¹ İnce, Ülker / Dizdar, Dilek (2017). *Çeviri Atölyesi / Çeviride Tuzaklar*. İstanbul: Can Sanat Yayınları. 260 s.

Yalın anlatımlı, okur tarafından daha kolay anlaşılması için çok sayıda alıştırmaları olan kitap, bu çerçevede her bölümde farklı metin türlerinin çevirisine odaklanan beş bölümden oluşmaktadır. Dilek Dizdar'ın "değerli öğretmenim" diye seslendiği Ülker İnce'ye teşekkür notunun da yer aldığı Giriş bölümünden sonra eserde, sırasıyla sahnelenmesi öngörülen metinlerin, gazetede yayımlanacak metinlerin, yönerge metinlerinin, yarı yazınsal metinlerin ve edebi metinlerin çevirilerine odaklanan beş bölüm yer almakta. Metnin akıcılığını korumak adına, kitapta konu edilen örnek metinler Ekler bölümünde verilmektedir.

Özellikle eserin son bölümünde, "Bitirirken" başlığı altında yer alan, Vermeer'in erken dönem yayınlarından sayılan ve güncelliğini günümüzde de koruyan, *Naseweise Bemerkungen zum literarischen Übersetzen* (1986) [*Yazın Çevirisi Üzerine İleri Geri Bazı Görüşler* (s. 240-246)] isimli eserin çevirisi dikkat çekmektedir. Zira örnek bir çeviri metni üzerinden, çeviri sürecinde izlenmesi gereken yolu gösteren İnce ve Dizdar, aynı zamanda bu önemli bilim insanının çevirmene, çeviriye ve çeviri eleştirisine dair düşüncelerini dile getirdiği makalesini, okura sunmaktadırlar.

Çeviribilim alanında çevirmenleri ve çalışmalarını tanımlamak adına sıklıkla teşbih sanatından yararlanır (bkz. Kaindl/ Kurz 2008). Vermeer'in metninde ilgi çeken noktalardan biri, orkestra şefliği ile çevirmenlik arasında kurduğu bağıdır. Öne çıkan benzetme şu şekilde dile getirilmektedir:

Şef, müzik notalarına titizlikle bağlı kalarak bir müzik parçasını yorumlar, bağlı kalır ama körü körüne değil. Sonuçta ortaya çıkan parça şefin yorumunu yansıtır. Ayrıca hiçbir senfoni, orkestra şefinin adı anılmadan icra edilmez. Belli bir şefin yönetimindeki bir icrayı dinlemek üzere konsere gideriz. O zaman bir çevirmenin de çevirilerinde adı neden açıkça belirtilmesin? Niçin adı iç kapak sayfasının arka yüzüne küçük puntolarla yazılsın? [...] Ben çevirmenin adının yazılması gerektiğine ve yazarla ilişkisinin, besteci ile orkestra şefinin ilişkisi neyse o olması gerektiğine inanırım. Ancak okur da çevirmenin işini nasıl yaptığını bilmeli. Çevirmen çevirisini, örneğin bir önsöz ya da sonsözde tartışabilmeli, tartışmak istemeli ve tartışmak zorunda olmalı. (s. 242-243)

İnce ve Dizdar da eserlerinde bağlamları ve çağrışımları dikkate alarak işleve odaklanmak yerine, kaynak metne sadık kalmanın, metnin sözcüklerine ve yapılarına bağlı kalmanın "gözü kapalı çeviri yapmak" (s. 59) anlamına geldiğinin altını çizmekte ve çevirmenin bir duruşu olmak zorunda olduğunu ve bu duruşun bir yorum gerektirdiğini vurgulamaktadırlar. Yazarlar, mutlak doğru anlayışına hâkim olan deneyimsiz çevirmen adaylarını şu sözlerle uyarmaktadırlar: "Çeviride hiçbir zaman tek doğru ya da iyi yoktur, bağlam içinde işleve daha çok ya da daha az uyan, dilin gereklerini ve estetik ölçütlerini daha iyi ya da daha az yerine getiren çözümler vardır" (s. 71). Bu çerçevede çevirmenin, görev tanımı ve amaca yönelik, "sorumluluk alarak gerektiğinde ekleme ve çıkarma yapma[k]" (s. 65) durumunda olduğunu belirtirler. Sorumluluk alan bir çevirmenin adı da bu anlamda küçük punto ile kapak sayfasının arka yüzünde yer almamalıdır. Kendini göstermeli ve çevirisini savunabilmelidir. Bu bağlamda şu cümleler dikkat çekicidir:

Çevirmenlerin bir yandan "görünmez" olması beklenirken, isimleri anılmazken öte yandan çevirilerinin içeriğinden sorumlu tutulmaları ne garip! [...] Çevirmen adayları, bu çelişkinin bilincine varmalı, çevirmenin toplum içindeki sorumluluğu ve meslek etiği konularında kendi tutumlarını geliştirmelidir. Bunun için her şeyden önce çeviri eyleminin, toplumun tarihsel, kültürel ve siyasal bağlamından soyutlanamayacağını anlamak gerekir. Tarafsız

olduğumuzu ve her zaman öyle olabileceğimizi düşünmek buradaki en büyük tuzaktır. (s. 91)

Nitekim Türkiye'nin önde gelen orkestra şeflerinden değerli müzik insanı Rengim Gökmen, orkestra şeflerinin özelliklerini sıralarken, bilim, sanat ve zanaat konularında bilgi sahibi olmaları gerektiğini ve özgün eseri yorumlarken, alanlar arasında denge kurmaları gerektiğini vurgulamaktadır². Gökmen, bu dengeyi kurarken, eserin özüne sadık kaldığı halde, fark yaratan orkestra şefinin takdir edildiğini ifade etmekte. Aynı konuya Vermeer de makalesinde değinerek, aşağıdaki örnekleri vermektedir:

Yaptığı işi açıklayan çevirmen [...] bir Toscanini, bir Karajan ya da Schaljapin gibidir – çalınan her notanın tınısından tanırız onu. Ancak onları dinleyerek Beethoven'i, Verdi'yi ya da Wagner'i tanırız! Bestecileri tanımanız ise aslında yönetmenlere övgüdür. Yazın çevirmenleri için aynı şeyi acaba ne zaman söyleyebileceğiz? Onlar ne zaman kendilerine bu şekilde hayran olmamızı istemeleri gerektiğini anlayacaklar acaba? (s. 246)

Vermeer'in de vurguladığı gibi, eseri salt dinleyerek hangi şefin yönettiğini tahmin edebilmemiz, bu anlamda önemli bir göstergedir. Orkestra şefi aslında bir çekişme alanının ortasında idareyi sağlayan bir yönetici konumundadır. Her müzisyen, diğer enstrümanlara göre kendi enstrümanının ön planda olmasını ister. Ancak, orkestra şefi eserde hangi enstrümanı tercih ederse, o enstrüman öne çıkabilir; hangi yorumu sunmak isterse, o yoruma uygun seçimlerde bulunur. Çeviri eserler için de bu durum geçerlidir. Önemli eserler sıklıkla farklı çevirmenler tarafından yeniden çevrilerek okurun beğenisine sunulur. Bilinçli okurlar, çevirisine güvendikleri, bilgi ve tecrübesinden emin oldukları çevirmenleri tercih ederler. Yeni başlayan ve eserlerdeki “tuzaklara” hazır olmayan çevirmen adaylarının deneyim kazanmaları bu anlamda hiç de kolay değildir. Ne yayınevleri tanınmamış bir çevirmenle hemen çalışmak ister, ne de isim yapmamış bir orkestra şefinin bir orkestrayı yönetme şansını elde etmesi kolaydır. Kendini tanıtmaya ve kabul ettirmeye aşaması her ikisi için de zordur, üstelik belirli mevkilere gelmeyi başarsalar bile, hata yaptıkları anda, o hatalar üzerinden tanımlanmaya mahkûmdurlar. Bu durumlardan ancak kitapta önerilenleri dikkate alıp bilinçli ve özgüvenli olmaları halinde kaçınılabılır.

Yazarlara göre çeviri alanında eğitim gören gençlerin düştükleri en önemli tuzaklardan biri, anlamı tek tek öğelerde aramalarıdır. En küçük çeviri biriminin metnin bütünü olduğu düşüncesinden yola çıkan İnce ve Dizdar, bu nedenle öğeler arasındaki ilişkilere dikkat çekerek, yorumda bulunacak çevirmen adaylarının, metin türünü göz önünde bulundurarak karar vermelerini istemektedirler (bkz. s.121). Farklı metin tiplerinin farklı yöntemler gerektirdiğini her bölümde örnekleyerek gösteren yazarlar, sadece dilbilgisi, ansiklopedi ve sözlük değil, aynı zamanda paralel metnin de önemli olduğunu vurgulamaktadırlar (s. 85). Söz gelimi, haber metinlerinin çevirisinde “çevirmen haberin yayımlanacağı gazetenin Türk okurlarının genel dilsel ve kültürel koşullanmışlıklarını, alışkanlıklarını, beklentilerini dikkate almak zorundadır” (s.78).

Özetlenecek olursa, *Çeviri Atölyesi-Çeviride Tuzaklar* (2017) isimli eser, kitabın başında (s.12) belirttiği amaca uygun olarak “tek tek bilgilerin ötesinde çeviriyle ilgili bir tutum sergilemek[te], çevirmen adaylarının kendi tutumlarını geliştirmelerine destek

² Orkestra şefliği konusundaki bilgiler, Karşıyaka Belediyesi Oda Orkestrası bünyesinde düzenlenen ve Prof. Dr. Rengim Gökmen ve Dr. Oğuzhan Kavruk ile yapılan orkestra şefliği masterclass programı (17-23 Ağustos 2017) derslerine dayanmaktadır.

vermek[tedir]”. Eser, kendini çeviri alanında geliştirmek isteyenlerin kaynak metnin çekim alanından, onun biçimine sadık kalmaya çalışmaktan, ideal çeviri algısından nasıl kurtulabileceklerini göstermekte. Ayrıca, eser sıkıca sözlüklere tutunanlara engel olmak isteyen öğretim elemanları için de ilham vericidir, çünkü çeviri bağlamında incelenen metinler, öğretim elemanını öğrencilerin vereceği cevaplara hazırlıklı kılacak nitelikte.

Ülker İnce ve Dilek Dizdar gibi alanda tanınmış, değerli çeviribilimcilerin bilgi ve deneyimlerini paylaştıkları bu eser, salt çeviriyi öğrenmek isteyenlere değil, kendi dilimize de mesafeli yaklaşıp, inceliklerini anlamaya yardımcı nitelikte, çok önemli bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklılıklar üzerinden kendi dilimizin özelliklerini gösteren açıklamalar açısından da geniş kitlelerin ilgisini çekecek nitelikte olan bu kitabın, Can Yayınları gibi, geniş bir dağıtım ağı olan ve tanınmış bir yayınevinden çıkması, bu anlamda öngörülü bir seçimdir.

Kaynakça

- Hagemann, Susanne/ Hönig, Hans G. (2011). *Übersetzen lernt man nicht durch Übersetzen. Translationswissenschaftliche Aufsätze*. Berlin.
- Kaindl, Klaus/ Kurz, Ingrid (2008). *Helfer, Verräter, Gaukler? Das Rollenbild von TranslatorInnen im Spiegel der Literatur*. Berlin.
- Yücel, Faruk (2007).“Etkili Bir Çeviri Eğitimi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 22, 2007/2, s.144-155

